

Kvisling ili srpski heroj? Ličnost i delo Milana Nedića u srpskim medijima i diskursu u vreme trajanja sudskog procesa za njegovu rehabilitaciju¹

Apstrakt: Milan Nedić jedna je od najsloženijih i najkontroveznijih ličnosti srpske istorije. U pogledu ocene njegove istorijske uloge srpsko društvo duboko je podeljeno, te za jedne predstavlja najobičnijeg slugu okupatora, fašistu i čoveka „koji je išao na poklonjenje Hitleru“ a za druge „oca Srbije“/“srpsku majku“, odgovornog državnika koji je sopstvenom žrtvom spasao hiljade života i zbrinuo stotine hiljada izbeglica. U procenjivanju Nedićeve uloge prisutni su brojni stereotipi nastali tokom proteklih decenija a ni naučna historiografija nije jedinstvena u oceni Nedića. U historiografskim radovima posvećenim ovoj temi i dalje se može uočiti sloj ideološkog uticaja, bilo da je reč o komunističkom/levičarskom, bilo o nacionalističkom ili desničarskom uticaju. Sudski proces za rehabilitaciju Milana Nedića „probudio je duhove“ i u središte medijske pažnje postavio dilemu da li je predsednik kolaboracionističke vlade u Srbiji tokom okupacije 1941–1944. godine bio kvisling i fašista ili nacionalni heroj i rodoljub. U izuzetno intenzivnoj i oštroj javnoj polemici koja je trajala pune tri godine (i obično se reaktualizovala pred svako sudsko ročište) izneto je mnoštvo mišljenja, od onih stručnih i analitičnih, do onih čisto političkih, izrečenih bez ikakvog utemeljenja u istorijskim izvorima i sa mnoštvom materijalnih grešaka. Ovaj rad sumarno će analizirati dominantni javni diskurs, porediti ga sa rezultatima naučne historiografije a u njemu će biti reči i o samom sudskom procesu i događanjima koje su ga pratile.

Ključne reči: Milan Nedić, kolaboracija, okupacija, Drugi svetski rat, Srbija, kvisling, izdajnik, heroj, rodoljub.

---

¹ Ovaj rad nastao je u okviru projekta „Srbi i Srbija u jugoslovenskom i međunarodnom kontekstu. Unutrašnji razvitak i položaj u evropskoj/svetskoj zajednici“ (No. 47027) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Svim internet izvorima korišćenim u radu pristupljeno je 10.9.2018. uoči predaje rada.

Tokom proteklih decenija učinjeno je više pokušaja da se analizira i rasvetli istorijska uloga Milana Nedića, bivšeg generala Jugoslovenske kraljevske vojske, istaknutog oficira, učesnika Balkanskih ratova, Prvog i Drugog svetskog rata, načelnika Generalštaba i Ministra vojske i mornarice, te na posletku i predsednika tzv. „Vlade narodnog spasa“ za vreme okupacije Srbije u Drugom svetskom ratu.² U celini sagledana historiografska produkcija o Milanu Nediću može se okarakterisati kao obimna, ali kvalitetom nedovoljna i u znatnoj meri ideološki ostrašćena.³ Analizirajući narativ o ratu, okupaciji i kolaboraciji, profesorka Mira Radojević primetila je da su određeni stavovi o Nediću, koji su i danas prisutni u historiografiji i kolektivnom sećanju, zapravo nastali još u vreme trajanja Drugog svetskog rata. Ukoliko se pažljivo analiziraju istorijski izvori i diskursi⁴ iz vremena okupacije nije moguće prevideti da je on još u periodu 1941–1945. godine za jedne bio „srpska majka“ i mučenik koji se žrtvovao zarad biološkog opstanka Srba a za druge „Kvisling“, „beogradski vezir“, ratni zločinac i fašista.

U smislu zvaničnog narativa koji je decenijama određivao odnos javnosti prema Milanu Nediću od velike važnosti bile su odluke Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, posebno jer je Nedić preminuo u toku istrage i za njega nije postojala pravosnažna presuda, za razliku npr. od slučaja generala Dragoljuba Mihailovića. Ove odluke su

---

² Iz dugog niza radova i monografija posvećenih ovoj temi svojim značajem izdvajaju se: Milan Borković, *Kontrarevolucija u Srbiji: Kvislinška uprava 1941–1944*, knj. 1–2, Beograd 1979; Petranović Branko, *Revolucija i kontrarevolucija u Jugoslaviji (1941–1945)*, Beograd 1983; Milan Borković, *Milan Nedić*, Zagreb 1985; Миле Бјелаяц, „Милан Недић“, *100 најзнаменитијих Срба*, прир.: Звонимир Костић, друго издање, Београд 2001, стр. 489–494; Dragan Aleksić, „Izdajnici ili rodoljubi“, *Istorija 20. veka*, 2/2010, str. 163–174; Александар Стојановић, *Идеје, политички пројекти и пракса Владе Милана Недића*, Београд 2015; Далибор Денда, „Прилози за биографију генерала Милана Недића до априлског рата 1941. године“, *Генерал Милан Недић и домаћа управа у Србији 1941–1944. године: научни погледи*, Београд 2017, стр. 11–30; Мира Радојевић, „Милан Недић у српској историографији“, *Контроверзе у српској историографији*, уредник: М. Војводић, Београд 2018, стр. 83–100. Pored radova naučne historiografije određenu vrednost imaju i pojedini naslovi tzv. emigrantske ili zagranične srpske historiografije, uglavnom memoarskog i apologetskog karaktera: Петар Мартиновић Бајица, *Милан Недић*, Београд 2003 (reprint originalnog izdanja, Џикаго 1956); Лазо М. Костић, *Армијски генерал Милан Недић*, Мелбурн 1976; Станислав Краков, *Генерал Милан Недић*, I–II, Београд 2008 (Prvo izdanje Minhen 1956); Илија М. Павловић, *Генерал Милан Ђ. Недић и његово доба*, књига 1, отаџбинско издање, Београд 1994.

³ Urediti: Mile Bjelajac, „Istoriofija o građanskom ratu u Jugoslaviji 1941–1945“, *Istorija 20. veka*, 1/1997, str. 129–144; Mile Bjelajac, „Istoriofija o građanskom ratu u Jugoslaviji 1941–1945 – komparativna istraživanja“, *Suočavanje sa prošlošću – put ka budućnosti: istorija Jugoslavije 1918–1991*, уредник Darko Gavrilović, Sremska Kamenica–Novi Sad 2010, str. 283–296; Александар Стојановић, Душан Бајагић, „Милан Недић и његова улога у Другом светском рату у светлу српске историографије и нових историјских извора“, *Историографија и савремено друштво. Тематски зборник радова са Трећег међународног научног скупа НИСУН*, уредник: Бојана Димитријевић, Ниш 2014, стр. 190–207; Мира Радојевић, *н. д.*

⁴ Pod pojmom „diskurs“ u ovom radu se podrazumeva konceptualna generalizacija razgovora, u svakom njenom vidu i kontekstu, odnosno, po Fukoovoj definiciji „nesvesni odraz učvršćenih pretpostavki“. O definiciji diskursa i diskurzivnih tvorevina detaljno: Мишел Фуко, *Археологија знања*, Београд 1998; Исти, *Поредак дискурса*, Лозница 2007.

bile jedan od ključnih stubova veštačke simetrije zločina, u kojoj su potpuno izjednačavane istorijske uloge Ante Pavelića, Milana Nedića, Leona (Lava) Rupnika, Dimitrija Ljotića i Dragoljuba Mihailovića, a NOP predstavljen kao jedina ispravna strana u Drugom svetskom ratu na prostoru Jugoslavije.⁵ Ovaj narativ, koji je generacijama Jugoslovena i građana država nastalih na post-jugoslovenskom prostoru nametan kroz obrazovanje, historiografiju, popularnu kulturu i publicistiku, odlikovala je velika isključivost i on je proizveo brojne dugotrajne probleme u sagledavanju prošlosti. Starije generacije građana i danas imaju poteškoća da prihvate rezultate novijih historiografskih istraživanja i da se udalje od ove, u suštini, ideološki i politički nametnute vrednosne matrice. Sa druge strane, brojni su pojedinci koji su, obično vođeni antikomunističkim sentimentom ili negativnom reakcijom na stariji, politički nametnut narativ, otišli u drugu krajnost i koji poriču sve tekovine NOB-a i jednostrano predstavljaju partizanski pokret kao zločinački a oslobođenje Jugoslavije kao „oslobođenje“ ili čak okupaciju od strane komunista.

Popuštanje ideoloških stega u Jugoslaviji i jedno složenije sagledavanje prošlosti otpočelo je 80-ih godina prošlog veka. Kada je reč o Milanu Nediću i njegovoj istorijskoj ulozi značajnije promene vezane su za početak poslednje decenije 20. veka i monumentalnu sintezu profesora Branka Petranovića „Srbija u Drugom svetskom ratu (1939–1945)“, u kojoj je po prvi put u domaćoj naučnoj historiografiji iskazana sva kompleksnost Nedićevog položaja uz jasne diferencijacije u odnosu na Pavelića i ustaški režim, ali mu nije data abolicija za istorijsku odgovornost i svrstavanje uz nacističku Nemačku. Već naredne godine Nedić je bio uvršten u publikaciju „Sto najznamenitijih Srba“, u kojoj je njegovu biografsku odrednicu napisao dr Mile Bjelajac, ističući brojne afirmativne strane Nedićeve vojničke karijere do Drugog svetskog rata kao i složenost okolnosti pod kojima se Nedić prihvatio obrazovanja kolaboracionističke vlade i uslova u kojima je tu dužnost obavljao. Ipak, Bjelajac je ispravno ukazao na činjenicu da je Nedić možda i mogao dopustiti sebi zabludu u vezi sa položajem Srbije u nemačkom „novom poretku“ 1941. godine, ali da su te iluzije morale nestati nakon događanja posle kapitulacije Italije i susreta

---

⁵ Arhiv Jugoslavije (AJ), fond: Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (110), kutija 86, dokumenta 324–352 (predmet Milana Nedića, F. br. 802). Državna komisija često je u svojim saopštenjima inkriminirala kolaboracioniste i vođe JvuO i za zločine u kojima nisu učestvovali, kao i za međusobno udruživanje i rad protiv NOP-a i naroda (vidi npr. saopštenja br. 44 i 69, Miodrag Zečević, Jovan Popović (priređivači), *Dokumenti iz istorije Jugoslavije. Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača*, I, Beograd 1996, str. 150–183; 184–188). Opšti okvir za ideološko tumačenje kako Drugog svetskog rata tako i jugoslovenske istorije do 1941. postavio je lično Josip Broz Tito u svom referatu, iznetom na V kongresu KPJ, održanom 1948. godine. Ovaj referat, pod nazivom „Politički izveštaj“, vrednosno su decenijama sledili i državni narativ i historiografija u zemlji.

sa Hitlerom i fon Ribentropom. Pitanje njegove odgovornosti za kolaboraciju razrešio je okretanjem međunarodnom pravu: „ako je međunarodno pravo predviđalo, za vreme okupacije, i domaću civilnu upravu, uz međusobne obaveze, Nedić je građenjem koncepta suprotnog poraženoj Jugoslaviji prekoračio te okvire i tako postao jedna strana u očevidnom građanskom ratu“.⁶ Istoriografski radovi posvećenih Milanu Nediću i njegovoj vladi, nastali u poslednjih dve decenije, bili su posvećeni rasvetljavanju brojnih pojedinosti iz vremena okupacije, a Nedića i njegovu odgovornost uglavnom sagledavaju kroz prizmu komparativne analize kolaboracije u Evropi 1939–1945. i građanskog rata u Jugoslaviji 1941–1945. godine.

Na rezultate istoriografskih istraživanja o Drugom svetskom ratu negativno su uticali ne samo politički i ideološki pritisci (kako oni u socijalističkoj Jugoslaviji, tako i u političkoj emigraciji, ali i u Srbiji u vreme ratova devedesetih godina) koji su nametali okvir za vrednovanje Nedićevog delovanja tokom okupacije, već i činjenica da je deo veoma značajnih istorijskih izvora ostajao nedostupan generacijama istoričara jer su bili pod posebnim režimom zaštite od strane bezbednosnih službi. Tek je u poslednjih desetak godina deo građe koja je decenije provela u zatvorenim arhivama Udbe dospelo do istraživača, što se odrazilo i na kvalitet novijih radova i delom omogućilo jedno potpunije i složenije sagledavanje Nedićeve istorijske uloge. Osvrćući se na Milana Nedića kao jednu od najvećih kontroverzi u srpskoj istoriografiji profesorka Mira Radojević istakla je da se istoričari u oceni njegove istorijske uloge verovatno nikada neće u potpunosti složiti,⁷ ali je pohvalila novije generacije istraživača koji ovoj temi pristupaju bez ideološke i političke pristrasnosti, baveći se širokim krugom istraživačkih tema vezanih za period okupacije, što u krajnjoj liniji omogućava jedno dublje i nijansiranije razumevanje Drugog svetskog rata.

Međutim, stereotipi i predrasude o Nediću i njegovoj ulozi tokom okupacije Srbije (1941–1944), od kojih su neki nastali kao vid propagande još tokom trajanja rata, a neki decenijama prenošeni kroz istoriografiju, i danas su veoma snažni i zapravo znatno više utiču na opšte javno mnjenje nego rezultati novijih, objektivnijih istraživanja. Primera je mnogo a za potrebe ovog rada trebalo bi istaći „zablude“ (tačnije ideološke interpretacije) socijalistički istoriografije i

---

⁶ Миле Бјелајац, „Милан Недић“, *Сто најзнаменитијих Срба*, 2. издање, Београд: Принцип 2001, стр. 493.

⁷ Мира Радојевић, н. д., стр. 97–98. Да је тако показала су и бројна суочљивања мишљења историčара у телевизијским и радио емисијима у периоду 2015–2018. године, али и неке размене ставова које су изашле из граница професионалне и личне пристojности (сукоб Радована Тучовића и др Вељка Ђурића Мишина на страницима листа „Данас“, мај 2018.).

publicistike, prema kojima je Nedić bio predratni fašista, saradnik nemačkih obaveštajnih agentura, pokrovitelj i zaštitnik Dimitrija Ljotića, oficir-defetista koji je bez otpora predao neprijatelju najvažniji front u Aprilskom ratu;⁸ zatim, maliciozne i izvorno neutemeljene zaključke iz post-jugoslovenskog perioda, koji Nedića vide kao glavnog odgovornog za Holokaust i ubicu srpskih Jevreja, kao osnivača logora na Banjici i Sajmištu;⁹ ali i one primere koji su uglavnom potekli sa drugog kraja ideološkog spektra, a koji stvaraju sliku predsednika vlade pod okupacijom koji je isključivo zbrinjavao izbeglice i spasavao srpske živote, koji nije imao sopstvene političke koncepte niti aspiracije ka vlašću,¹⁰ mit o tobožnjoj jednostavnosti svih „nacionalnih snaga“ (pre svega JVuO i Ljotićevaca, premda je njihov uzajamni animozitet izuzetno dobro dokumentovan).¹¹ Medijski i politički narativ o Milanu Nediću u proteklih nekoliko godina u najvećem delu predstavljao je ponavljanje i apostrofiranje pojedinih „činjenica“ – a zapravo materijalnih grešaka – i nenaučnih, politizovanih interpretacija pojedinosti iz Nedićeve biografije i njegovog delovanja iz vremena okupacije Srbije u Drugom svetskom ratu.

Sudski proces za rehabilitaciju Milana Nedića i javnost u Srbiji

Zahtev za rehabilitaciju Milana Nedića podneli su Udruženje političkih zatvorenika i žrtava komunističkog režima (Beograd), Srpska liberalna stranka kao i nekoliko Nedićevih potomaka: Radmila Pavković, Lidija Mišel Ivanović, Milan Tomas Ivanović, Žanin Elizabet Ivanović i Aleksandar Nedić. Prvi zahtev podnet je Okružnom sudu u Beogradu još u julu 2008. godine.¹² Sud je u prvom stepenu u dva navrata odbacivao zahtev (rešenja Višeg suda u Beogradu Reh.

---

⁸ Ovakve ocene i insinuacije provlače se kroz brojna istoriografska i publicistička dela nastala u socijalističkoj Jugoslaviji. Čak i kada je reč o radovima koji su bili utemeljeni u istorijskim izvorima nije izostajala maliciozna, ideološki konstruisana interpretacija, o čemu najbolje svedoče već pomenuti radovi dr Milana Borkovića.

⁹ Vidi npr: Philip J. Cohen, *Serbia's secret war: Propaganda and the Deceit of History*, Texas A&M University press 1999 i druga njegova dela, kao i: Olivera Milosavljević, *Potisnuta istina: Kolaboracija u Srbiji 1941–1944*, Beograd 2006. O stvarnoj odgovornosti za Holokaust u Srbiji vidi: Valter Manošek, *Holokaust u Srbiji. Vojna okupaciona politika i uništavanje Jevreja 1941–1942*, Beograd 2007 i Milan Koljanin, *Nemački logor na Beogradskom sajmištu 1941–1944*, Beograd 1992.

¹⁰ Pored pomenutih knjiga Stanislava Krakova u ovakva dela ubrajaju se i: Boško N. Kostić, *Za istoriju naših dana*, Lil 1949; Đoko Slijepčević, *Jugoslavija uoči i za vreme Drugog svetskog rata*, Minhen 1970; Boško N. Kostić, *Istina o Milanu Nediću*, Beograd 2009.

¹¹ Uporedi: Borivoje M. Karapandžić, *Građanski rat u Srbiji 1941–1945*, Klivlend 1958, Исти, *Дневник једног емигранта*, Beograd 2006, sa: Predrag D. Ivanović, *Ko su Ljotićevci*, Čikago 1954, Beograd 2014; Немања Девић, *Смедеревски крај у Другом светском рату: људи и догађаји*, Beograd 2015.

¹² Ovo, međutim, nije bila prva inicijativa za Nedićevu rehabilitaciju. Jedan takav zahtev podnet je još 1992. godine Narodnoj skupštini Srbije. Sudovi u Beogradu odbijali su da pokrenu postupak pozivajući se na nenadležnost, isticanjem činjenice da Nedić nije bio osuđen pa stoga ne postoji ne presuda o čijem bi se poništenju raspravljalo.

2025/2010 i Reh. 539/14), ali su njegova rešenja poništena odlukama Apelacionog suda u Beogradu (Reh. 13/14, Reh.Ž. 102/15). Na posletku, sudski proces počeo je pred Višim sudom u Beogradu 2015. (prvo ročište održano je 7. decembra) i trajao do leta 2018. godine, kada je doneto prvostepeno rešenje kojim je odbijen zahtev za rehabilitaciju. U trenutku nastanka ovog rada Apelacioni sud razmatra žalbu koju su podneli pravni zastupnici predlagača rehabilitacije.

Tokom sudskog procesa za rehabilitaciju Milana Nedića Višem sudu u Beogradu dostavljen je veliki broj istorijskih izvora, od kojih su neki bili nekorišćeni i gotovo potpuno nepoznati historiografiji, ali ni jedan od njih ne sadrži informacije od krucijalnog značaja, one koje bi dovele do korenite promene posmatranja Milana Nedića u istorijskoj nauci. Najznačajnije arhivske ustanove u zemlji, poput Arhiva Srbije, Arhiva Jugoslavije i Istorijskog arhiva Beograd, dostavile su, na zahtev Suda, hiljade fotokopija dokumenata nastalih u vreme okupacije Srbije (1941–1944) i posleratne istrage vođene protiv Nedića i njegovih saradnika. Na zahtev predlagača, sud je saslušao svedoke istoričare dr Bojana B. Dimitrijevića i dr Dragana Aleksića, a na zahtev Sudskog veća svoje izjave dali su i istoričari prof. dr Milan Ristović i dr Aleksandar Stojanović. Kroz njihova svedočenja, a delom i usled pažnje koju su mediji pridavali procesu, u širu javnost dospela su pojedina nova saznanja i rezultati novijih naučnih istraživanja o Milanu Nediću i njegovoj vladi tokom okupacije. Ipak, način na koji su ova saznanja interpretirana u javnom diskursu i prenošena putem medija u velikoj meri negativno je uticao na mogućnost njihove apsorpcije u široj javnosti i postizanja jednog objektivnijeg, manje ostrašćenog sagledavanja Nedića i njegove uloge. Najveći deo javnosti odabrao je da ostane ušančen na starim pozicijama zasnovanim na stereotipima i ideološkim tumačenjima iz prošlosti, što se jasno uočava pregledom komentara na interent portalima, ostavljenim na vesti vezane za proces rehabilitacije ili priloge o Nediću uopšte.

Sudski procesi rehabilitacije u Srbiji po pravilu dovode istorijske ličnosti u središte medijske pažnje, što se moglo uočiti u slučaju generala Dragoljuba Draže Mihailovića ali i kada je reč o još uvek aktuelnim rehabilitacijama Nikole Kalabića i Milana Nedića. Izveštavanje o sudskim ročištima obično se nalazilo na prvim stranicama rubrika „društvo“ i „aktuelnosti“, a povremeno dospevalo i na naslovne strane novina.¹³ Kada se u celini sagleda nepregledan niz

---

¹³ Sličnu pažnju sudskim procesima za rehabilitaciju u Srbiji i regionu pridaju i televizije, radio stanice kao i informativni internet portali.

novinskih članaka, tekstova na internet portalima i televizijskih priloga posvećenih procesu rehabilitacije ali i Nediću kao istorijskoj ličnosti uopšte, sa žaljenjem se može zaključiti da je najveći broj medija senzacionalistički pristupio obradi ove teme. Urednici i novinari brojnih dnevnih listova i magazina često su stvarali bombastične naslove izdvajanjem nekog dela izjave svedoka u sudskom procesu ili intervju sa sagovornikom iz konteksta i njenim dodatnim senzacionalizovanjem.¹⁴ Mediji su, naglašeno i preko neophodne mere, nastojali da javnosti predstave svu tenzičnost sudskih ročišta, posebno u vezi sa svedočenjem prof. dr Milana Ristovića. Internet portali i televizijski prilogi obavestavali su javnost o „mučnoj atmosferi“ u kojoj je „sudija jedva smirila strasti“.¹⁵ Često su u štampi i na internetu kao glavne ilustracije za vesti sa ročišta korišćene fotografije okupljenih pristalica i protivnika rehabilitacije, sa razvijenim parolama i političkim simbolima. Ponekad su dobacivanja i međusobne provokacije malobrojnih okupljenih fanatika postajale vest same za sebe,¹⁶ premda objektivno posmatrano nisu ni izbliza zavređivale toliku pažnju medija.

Televizijske emisije posvećene Milanu Nediću i njegovoj sudskoj rehabilitaciji su u najvećem broju slučajeva bile koncipirane tako da se u studiju istovremeno nalaze barem po jedan (često ostrašćen) zagovornik rehabilitacije i protivnik iste,¹⁷ usled čega je u nemalom broju slučajeva dolazilo i do svađe između sagovornika a u nekoliko navrata čak i do javne razmene različitih uvreda. Bilo je slučajeva u kojima je, u nedostatku suprotstavljenih strana, voditelj preuzimao ulogu jedne strane, a bilo je i situacija u kojima su autori i voditelji emisija nametali svoje mišljenje o Nediću i rehabilitaciji, prekidali pa čak i provocirali znatno kompetentnije

---

¹⁴ Prilikom svedočenja dr Aleksandra Stojanovića u Višem sudu u Beogradu deo iskaza odnosio se na predstavljanje Nedićevog koncepta seljačke zadružne države i uopšte njegov odnos prema političkoj vlasti. Na internet portalu „Večernjih novosti“ objavljen je istaknut naslov „Hteo da vlada kao kralj“, iako takva rečenica nikada nije izgovorena, što se jasno uočava poređenjem sa sudskim zapisnikom (V.C.S, „Istoričar Aleksandar Stojanović o Nediću: Hteo da vlada kao kralj“, Večernje novosti online, 26.3.2018, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:718824-Istoricar-Aleksandar-Stojanovic-o-Nedicu-Hteo-da-vlada-kao-kralj>, uporedi sa: Viši sud u Beogradu, Reh. 146/15, Zapisnik o glavnoj raspravi sastavljen 26.03.2018, str. 11–12).

¹⁵ Vojislava Crnjanski Spasojević, „Rehabilitacija Nedića: sudija jedva smirila strasti“, Večernje novosti online, 23.1.2018. (<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:707708-REHABILITACIJA-NEDICA-Sudija-jedva-smirila-strasti>); N1, „Ristović: Nedićeva vlada bila je marionetska uprava“, tv prilog i tekst na portalu: <http://rs.n1info.com/a358603/Vesti/Vesti/Ristovic-Nediceva-vlada-bila-je-marionetska-uprava.html>.

¹⁶ B92, Sukob ispred suda zbog procesa rehabilitacije Nedića, 8. februar 2016 (<https://www.youtube.com/watch?v=JHdognocPes>), Radio Slobodna Evropa, Protest protiv rehabilitacije Nedića, 10. 2. 2016. (<https://www.youtube.com/watch?v=phcjUFSmKm0>). U oba priloga su učesnici sukoba označeni kao ekstremisti, za razliku od slučaja „protesta“ iz septembra 2016. (B92, „Nedić 'na sudu', na ulici nove podele, <https://www.youtube.com/watch?v=GIFckA5Vobk>),

¹⁷N1, Pressing, gosti Milan Ristović i Bojan Dimitrijević, 8. 12. 2015 (<https://www.youtube.com/watch?v=jjT3GFYfh4M>).

sagovornike (primer je ponašanje voditeljke Olivere Kovačević u emisiji “Da, možda, ne”, emitovane na RTS1).¹⁸ Iako su nastojali da u emisije uglavnom dovedu istoričare, televizijski autori i urednici povremeno su posezali i za različitim „zainteresovanim stranama“ u vezi sa sudskim procesom, pa su se tako pred kamerama u više navrata našli pravni zastupnik predlagača rehabilitacije advokat Zoran Živanović, dr Ruben Fuks, u vreme početka procesa predsednik Saveza jevrejskih opština Srbije, predstavnici SUBNOR-a i Udruženja antifašista, a u pojedinim slučajevima i beogradski ugostitelj i političar Josip Joška Broz, obično predstavljen auditorijumu kao narodni poslanik i unuk Josipa Broza Tita, kao i Aleksandar Nedić, član Srpskog liberalnog saveta i praunuk Milana Nedića (direktni potomak Božidara Nedića).¹⁹ O Nedićevoj rehabilitaciji i istorijskoj ulozi raspravljalo se i u okviru različitih televizijskih formata koji nisu nužno pripadali informativnom programu, pa se dešavalo da segment jutarnjeg programa pa čak i pojedinih talk-show emisija bude posvećen ovim pitanjima. Na taj način jedna tema, koja u suštini pripada sferi istorijske i pravne nauke, postajala je deo svakodnevnog diskursa šire javnosti a prag kompetentnosti sagovornika u etru često je spuštan ispod najniže prihvatljive granice.

Nemalu ulogu u oblikovanju javnog mnjenja tokom čitavog trajanja procesa za sudsku rehabilitaciju Milana Nedića imali su i političke stranke i političari, a među njima i pojedinci koji su u to vreme vršili visoke dužnosti u Vladi Republike Srbije. Zanemarujući činjenicu da takve vrste izjava predstavljaju pritisak na sudstvo i nezavisnosti pravosuđa – što je, između ostalog, zabranjeno zakonom²⁰ – istaknuti politički funkcioneri i ministri povremeno su se oglašavali u javnosti sa sopstvenim viđenjem Nedićeve istorijske uloge, kao i jasno izrečenim stavom o budućem ishodu sudskog procesa.²¹ Među najaktivnijim ministrima koji su davali izjave u vezi sa

---

¹⁸ RTS1, „Da, možda, ne“, 17.12.2015. (<http://www.rts.rs/page/tv/sr/story/22/rts-svet/2142096/da-mozda-ne.html>).

¹⁹ Uporediti: TV Pink Info, „Pravac“, decembar 2015. (<https://www.youtube.com/watch?v=Ikc2YRRAUk8>); RTV, „Pravi ugao“, 21. 12. 2015 (http://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/rehabilitacija-nedica-rehabilituje-ideologiju-zlocina-671973.html); RTV, „Sučeljavanje“, 6. 12. 2017. (http://media.rtv.rs/sr_lat/suceljavanje/33146).

²⁰ Zakon o uređenju sudova, član 6 (https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_uredjenju_sudova.html).

²¹ Ova okolnost postala je i deo žalbe na prvostepeno rešenje, u kojoj je obrazložen stav da je postojao izrazito snažan politički pritisak na sud (“trogodišnja sistematska kampanja protiv rehabilitacije generala Nedića”) usled koje sudsko veće nije moglo da ostane objektivno i nepristrasno, te da je time predlagačima rehabilitacije povređeno pravo na nezavistan i nepristrasno sud, propisanom Članom 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava (Виши суд у Београду, Рех. 146/15, Жалба против решења Вишег суда у Београду Рех. 146/2014 од 11.7.2018. године, стр. 46–51).

sudskom rehabilitacijom Milana Nedića bili su Aleksandar Vulin²² i Iвица Dačić,²³ a od ostalih političkih lidera Nenad Čanak (i LSV kao politička stranka), Meho Omerović, Bojan Pajtić, Borko Stefanović, Dragan Šutanovac i mnogi drugi. Oni su rehabilitaciju Nedića mahom predstavljali kao negaciju antifašističkih tradicija i relativizaciju zločina, te kao „otvaranje vrata“ za rehabilitaciju drugih zločinaca, i vrlo su odlučno istupali protiv nje.²⁴ Dugogodišnji član Demokratske stranke, historičar dr Bojan B. Dimitrijević, isključen je iz stranke sredinom januara 2016. godine, zbog svog javnog zalaganja za Nedićevu rehabilitaciju i složenije sagledavanje njegove istorijske uloge i odgovornosti uopšte.

Ministri u Vladi Srbije Vulin i Dačić dali su izrazito oštre izjave odmah po najavi da će otpočeti sudski proces Nedićeve rehabilitacije a tokom celog trajanja procesa povremeno su ponavljali svoj tada izrečeni stav. Lider Pokreta socijalista i ministar izjavio je srpskim medijima nakon prvog održanog ročišta: „Naravno da nikad neće biti rehabilitovani, jer nema tog opravdanja zbog kojeg ste služili okupatoru, pa tako ne može biti ni Milanu Nediću“, a uz to dodao i da je Nedićeva kancelarija „skoro mogla da vidi Banjicu gde je streljano preko 80.000 hiljada Srba, Jevreja i Roma“, čineći dve velike materijalne greške – i u pogledu broja streljanih na Banjici (kroz koju je ukupno prošlo manje od 30.000 ljudi a streljano je, poimenično utvrđenih 3.849, mada je stvaran broj verovatno nešto veći) i u pogledu lokacije Nedićeve kancelarije 1941–1944.²⁵ Dačić je bio nešto umereniji, izjavivši u načelu da je njegov stav po pitanju rehabilitacije „apsolutno negativan“, a konkretno da je Nedićeva vlada „bila okupaciona vlast, koju je postavio Hitler“, te da bi „Srbija bila jedina zemlja na svetu koja bi rehabilitovala kvislinšku vlast“.²⁶ O rehabilitaciji Nedića svoj stav izrekao je i dr Vojislav Šešelj, koji je u gostovanju jednoj lokalnoj televizijskoj stanici istakao da je Nedić bio u službi okupatora, da zbog toga snosi odgovornost, te

---

²² Predsednik Pokreta socijalista, pravnik po obrazovanju. U vreme početka sudskog procesa bio je Ministar rada, zapošljavanja, boračkih i socijalnih pitanja (do 29. juna 2017), a potom Ministar odbrane. Vulinova stranka programski bi trebalo da pripada levici ali je u javnosti daleko poznatija po zalaganjima za glorifikaciju lika i dela bivšeg jugoslovenskog predsednika Slobodana Miloševića.

²³ Predsednik Socijalističke partije Srbije, u više navrata ministar, potpredsednik i predsednik Vlade Srbije.

²⁴ Uporediti: <https://www.blic.rs/vesti/politika/canak-rehabilitacija-nedica-je-pljuvanje-antifasisticke-proslosti-srbije-nw6f7rm>, <https://www.danas.rs/politika/pajtic-za-nas-je-nedic-kvisling/>, <http://www.autonomija.info/darko-gavrilovic-rehabilitacija-nedica-otvorice-vrata-za-rehabilitaciju-ostalih-saradnika-nacista.html> itd.

²⁵ <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/vulin-nediceva-rehabilitacija-neprihvatljiva/mntxgbn>.

²⁶ <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/dacic-protiv-rehabilitacije-nedica/jv0lxre>.

da bi on „bio oprezan oko rehabilitacije“, ali da se Nediću moraju priznati zasluge za spašavanje srpskih izbeglica sa prostora NDH.²⁷

Među političare koji su činili materijalne greške u svojim izjavama o Milanu Nediću i njegovoj ulozi u vreme okupacije upisao se i jedan od vodećih ljudi SPS-a (u vreme davanja izjave narodni poslanik, danas ministar) Branko Ružić, koji je tvrdio da je „Nedić te 1943. godine od Hitlera tražio brojniju žandarmeriju pod svojom kontrolom, više vojnika u tzv. Srpskom zaštitnom korpusu i to, naravno, u borbi protiv partizana”,²⁸ iako u to vreme Žandarmerija nije postojala (1942. transformisana je u Srpsku državnu stražu) a formacija pod imenom Srpski zaštitni korpus nije ni postojala tokom Drugog svetskog rata.²⁹ Nažalost, još veće greške i nepoznavanje prošlosti mogu se uočiti u intervjuu koji je „Politici“ dao Robert Sabadoš, advokat i predsednik Saveza jevrejskih opština Srbije u junu 2017. godine.³⁰ On je, naime, izjavio da je Nedić poslao čuveni telegram u Berlin da je „Beograd judenfrei“ iako su dva telegrama takve sadržine poslali visoki nemački zvaničnici u Beogradu dr Harald Turner i dr Emanuel Šefer, a ne Nedić, koji najčešće nije ni mogao da se direktno obraća Berlinu. U nastavku teksta, potpuno pogrešno i u suprotnosti sa istorijskim činjenicama, Sabadoš je govorio o „drugoj fazi“ logora na Sajmištu, u kojoj je on „bio otvoren za protivnike sistema, antifašiste, protivnike Nedićevog režima“, iako je tada zapravo bio nemački logor za protivnike režima u NDH, u kome su najčešće zatočeni bili partizani, četnici i srpski civili, kojih je najviše (preko 10.000) i stradalo tamo. Logor na Sajmištu nikada nije bio pod kontrolom kolaboracionističke uprave u Beogradu jer se nalazio na prostoru NDH, koja je nad logorom imala i direktnu kontrolu u periodu maj–jul 1944. Ova izjava, data nedugo po Sabadošovom stupanju na čelo Saveza jevrejskih opština, verovatno je posledica neznanja a ne zle namere, ali svakako vređa sve žrtve Sajmišta iz perioda od maja 1942. do jula 1944. (kada je logor napušten jer je postao neupotrebljiv nakon savezničkog bombardovanja).

Diskurs vezan za Nedićevu istorijsku ulogu i pitanje njegove rehabilitacije upotpunjen je izjavama nekoliko javnih ličnosti, aktivnih u različitim društvenim sferama. One su, u najvećem

---

²⁷ TV Pirot, „Oni kažu“, 17. april 2015. Izjava koja se odnosi na pitanje rehabilitacije Nedića dostupna je na linku: <https://www.youtube.com/watch?v=V3Tztl8Ruc>. Šešelj se u načelu izjasnio protiv rehabilitacije.

²⁸ <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/za-i-protiv-rehabilitacija-nedica/rgv29p0>.

²⁹ Najverovatnije je Ružić došao do naziva spajanjem imena Srpskog dobrovoljačkog korpusa (Ljotićevaca) sa Ruskim zaštitnim korpusom, belogardejskom formacijom koja je saradivala sa Nemcima i u okupiranoj Srbiji.

³⁰ Aleksandar Isakov, „Logor Staro Sajmište čeka da bude dostojno obeležen“, *Politika*, 6. 6. 2017, dostupno i na www.politika.rs.

delu, zahtev za rehabilitaciju Nedića videle kao pokušaj revizije istorije i prevođenja Srbije sa strane antifašizma na poraženu stranu u Drugom svetskom ratu. Književnik Filip David izražavao je čuđenje zbog tobožnje ravnodušnosti srpske javnosti vezano za proces rehabilitacije, iako su i političari i državni funkcioneri, ali i istoričari izuzetno često istupali u vezi sa sudskim procesom a javnost je bila informisana i duboko podeljena po tom pitanju. On je zaključio da bi eventualna „rehabilitacija Nedića značila konačan prelazak Srbije na stranu okupatora. Antifašistička borba bi bila potpuno sklonjena u stranu i u prvi plan bio izašli oni koji su služili okupatorima i izvršavali njihove naredbe“.³¹ Sociolog, docent na Univerzitetu u Novom Sadu i kolumnista „Danas“-a Aleksej Kišjuhas u svom tekstu bio je znatno ostrašćeniji i neumereniji. Sam proces rehabilitacije prikazao je kao „skandalozan“, „poremećen“ i „duboko nepravedan“, ističući da se u Višem sudu u Beogradu „indirektno sudi i žrtvama Nedićevog kvislinškog i kolaboracionističkog režima, dakle, Jevrejima, Romima i partizanskim borcima za slobodu i jednakost svih ljudi“.³² U raspravu oko Nedićeve rehabilitacije uključio se i direktor Agencije za restituciju Strahinja Sekulić, koji je, pored izražavanja svog protivljenja procesima rehabilitacije „ljudi koji su ubijali sopstveni narod“, istakao da naslednicima Milana Nedića neće biti izvršen povraćaj imovine „ma kakvu presudu sud doneo po pitanju Nedićeve rehabilitacije“.³³ Znatno umereniji od prethodno navedenih bio je Efraim Zurof, direktor centra Simon Vizental i najaktivniji „lovac na naciste“ današnjice, koji je svedeno zaključio da Nedić ne zaslužuje rehabilitaciju jer je služio nacističkoj Nemačkoj u vreme velikih zločina, te da bi njegova eventualna rehabilitacija bila „uvreda za nacističke žrtve“.³⁴

U vreme sudske rehabilitacije Milana Nedića o njemu je bilo reči i u Narodnoj skupštini Republike Srbije, u okviru glavne rasprave i rasprave o amandmanima na predlog Zakona o otklanjanu posledica oduzimanja imovine žrtvama holokausta koje nemaju živih zakonskih naslednika (februar 2016. godine). Tada su Nedića kao kvislinga okarakterisali ministar pravde Nikola Selaković i poslanik opozicione Nove stranke dr Vladimir Pavićević, dok je Boško Obradović, lider pokreta Dveri, priznao Nedićevu kolaboraciju ali je insistirao i na njegovim

---

³¹ <http://rs.n1info.com/a403592/Vesti/Filip-David-o-rehabilitaciji-Milana-Nedica.html>. Izjava je data 13. 7. 2018.

³² <https://www.danas.rs/kolumna/aleksej-kisjuhas/rehabilitovan-nedic/>. Tekst je objavljen 16. 2. 2018. a u njemu autor pada u klasične ideologizovane zloupotrebe prošlosti, navodeći pored ostalog: „mnogi elementi Nedićevog socijalnog fašizma ustoličeni su kao zvanična ideološka doktrina ili pogonsko gorivo na Hrvatskoj, Bosni i Kosovu tokom devedesetih. A zatim i kao ideološka matrica iza racionalizacija ili opravdanja tih ratova i njihovih zločina nakon 2000. godine do danas. U tom smislu, Nedića je već odavno rehabilitovala naša društvena i istorijska stvarnost“.

³³ <https://www.danas.rs/drustvo/strahinja-sekulic-rehabilitujemo-ljude-koji-su-ubijali-sopstveni-narod/>, 7.6.2017.

³⁴ <https://www.danas.rs/drustvo/nedic-ne-zasluzuje-rehabilitaciju/>, tekst objavljen 14.12.2015. godine.

zaslugama za zbrinjavanje izbeglica kao i istaknutoj vojničkoj karijeri.³⁵ Uprkos svim navedenim izjavama srpskih političara koji su u najvećem broju bili izrazito protiv rehabilitacije Nedića (čak i u slučajevima kada su takve izjave predstavljale kršenje zakona), dr Branka Prpa je u izjavi Al Džaziri istakla da iza rehabilitacije stoji „srpska politička elita“.³⁶

Diskurs o Nediću u kontekstu srpsko-hrvatskih odnosa

Zloupotrebe prošlosti čine veliki deo problema u savremenim srpsko-hrvatskim odnosima, a slučaj procesa za rehabilitaciju Milana Nedića pokazao je da političke elite obe zemlje ne propuštaju priliku da prošlost stave u dnevno-politički kontekst i time doprinesu povećavanju tenzija u međunacionalnim odnosima. Konkretno, Nedićeva rehabilitacija je u periodu 2015–2018. godine najčešće stavljana u kontekst revizije prošlosti i relativizacije zločina, i na određeni način povezivana sa rehabilitacijom i kanonizacijom Alojzija Stepinca ali i pitanjem broja žrtava u koncentracionim logorima i odgovornošću za iste.

Najznačajniji hrvatski mediji, poput „Jutarnjeg lista“, „Večernjeg lista“ ili portala Index.hr, uglavnom su uzdržano izveštavali o sudskom procesu i nisu senzacionalizovali događaje niti su nastojali da ih stave u dnevno-politički kontekst. Sa druge strane, bilo je drugih štampanih medija i manje posećenih internet portala koji su o sudskom procesu, a još više o samom Nediću i njegovoj istorijskoj ulozi, pisali izrazito ostrašćeno, sa ideologizovanim tumačenjima i brojnim materijalnim odnosno faktičkim greškama. Zbog ograničenosti prostora u ovom radu detaljnije ćemo analizirati samo dva takva primera, uz ukazivanje na još nekoliko tekstova u kome je pitanje Nedićeve rehabilitacije dovedeno u vezu sa tobožnjom državnom politikom Srbije ili „srpskih elita“ i stavljano u kontekst revizije istorije, „velikosrpskog šovinizma“, rehabilitacije ustaštva i kanonizacije nadbiskupa Stepinca. Ono što je, međutim, zajedničko svim tekstovima koji će biti analizirani jeste činjenica da su oni, u toku trajanja sudskog procesa, pisani kao da je Nedić već rehabilitovan, te kao da je to nešto iza čega stoji zvanični Beograd – uprkos u ovom radu prikazanim brojnim izjavama velikog broja državnih zvaničnika ali i opozicionih političara, koji su otvoreno iznosili svoj negativan stav po pitanju rehabilitacije.

---

³⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=phcjUFSmKm0> i <https://www.youtube.com/watch?v=n5K9VprRWkM>.

³⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=Et0qmSGitg0&t=209s>. Izjava je data 8. 2. 2018. godine.

Autorski tekst historičara Dragana Markovine na portalu Telegram.hr (objavljen i u istoimenom listu 17.10.2015.) naslovljen je senzacionalistički: „Najveća sramota današnje Srbije: Rehabilitacija Milana Nedića užasnija je od Mihailovićeve“, a u tekstu se nalaze boldovani podnaslovi „ubojica Židova“, „Nedić kao čelnik EU-a“ i izdvojeni delovi teksta sa neistinitim i ispolitizovanim tvrdnjama. Tako se u izdvojenom i naglašenom delu teksta tvrdi: „Srbija je (...) odavno prešla granice zamislivog. Osim što su sasvim namjerno i s najviših instanci falsificirali činjenice iz Drugog svjetskog rata, sada s Nedićem poručuju da se zločin i isplati“. ³⁷ I Markovina, kao i nažalost pojedini drugi autori, čini ogromnu materijalnu grešku smeštajući koncentracioni logor Staro Sajmište (Judenlager Semlin) u okupirani Beograd i pod Nedićevu kontrolu, o čemu je već bilo reči u ovom radu. Markovina, kao doktor istorijskih nauka, ne bi smeo olako i bez prethodnih istraživanja da iznosi zaključke da je Nedić „organizirao istrbljenje gotovo kompletne židovske zajednice u Srbiji, a potom i protivnika režima“, jer su brojna istraživanja kolega, kako stranih tako i onih sa jugoslovenskog prostora, dokazala odgovornost nacističke Nemačke za te zločine, a Nedićevu ulogu definisale kao sporednu ili saučesničku.

Slična tumačenja, ali još više politizovana i senzacionalizovana objavljena su u autorskom tekstu Marijana Opačaka: „Srpski nacizam. Tko je Milan Nedić, pokretačka sila holokausta u Srbiji i suradnik sa nacistima, a sada ga žele rehabilitirati“. ³⁸ Podnaslovi ovog teksta odgovaraju duhu ratnohušakačke propagande 1990-ih godina: „rast nacizma i velikosrpskog imperijalizma“, „propaganda laži“/“srpska propagandana mašinerija“, „Milan Nedić srpski Führer“, „Razmjeri srpskih zločina protiv čovječnosti“, ali je njegov sadržaj još monstruozniji a nadalje potpuno istorijski netačan. Autor teksta ponovio je sve stereotipe i istorijske falsifikate o Nediću, počev od pitanja tobožnje predaje Treće armijske oblasti u Aprilskom ratu bez borbe, preko tvrdnje da je on bio „vođa nacističke Srbije, prve Judenfrei države tijekom Drugog svjetskog rata“, malicioznih nastojanja da se napravi veštačka simetrija zastupljenosti antisemitizma u srpskom i hrvatskom narodu uoči i tokom Drugog svjetskog rata, kao i da se na Nedića svali i dodatno predimenzionira odgovornost za stradanje Jevreja i Roma u okupiranoj Srbiji. ³⁹

---

³⁷ <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/najveca-sramota-danasnje-srbije-rehabilitacija-milana-nedica-uzasnija-je-od-mihailoviceve>.

³⁸ <https://direktno.hr/direkt/tko-je-milan-nedic-pokretacka-sila-holokausta-u-srbiji-i-suradnik-s-nacistima-a-sada-ga-zele-rehabilitirati-112349/>. Tekst je objavljen 18. februara 2018. godine.

³⁹ Autor Nedića drži odgovornim za smrt „80.000 ljudi, najviše Židova i Roma u koncentracijskim logorima“, premda je sveukupno na prostoru okupirane Srbije živelo oko 16.500 Jevreja, od kojih je oko 14.500 stradalo, od čega, opet,

Pitanje sudskih rehabilitacija u Srbiji u susednoj Hrvatskoj prati se sa posebnom pažnjom i često stavlja u dnevopolitički kontekst. Još od godina uoči rasprada Jugoslavije u Hrvatskoj postoji izražena težnja relativizacije i poricanja odgovornosti za zločine počinjene na teritoriji NDH 1941–1945. godine, te nastojanja da se što veći broj lica iz tog vremena rehabilituje na ovaj ili onaj način. Svakako najosetljivije pitanje vezano je za rehabilitaciju a potom i kanonizaciju Alojzija Stepinca koga veliki deo hrvatske javnosti doživljava isključivo kao sveca i žrtvu komunističke represije, ne želeći da se previše upušta u njegovu moralnu i istorijsku odgovornost za dešavanja u NDH. Može se reći da je kanonizacija Stepinca bilo pitanje od velike političke važnosti za sve hrvatske vlade poslednjih godina, a da protesti koje protiv kanonizacije ulažu Srpska pravoslavna crkva, državne i naučne institucije Srbije doprinose tenzijama u međudržavnim odnosima. Usled toga su brojni procesi sudske rehabilitacije u Srbiji, bez mnogo zalaženja u meritum presuda (koje često samo glase da neko lice nije imalo pošteno suđenje, usled čega se i proglašava neosuđivanim, kao u slučaju Mihailovića), povod da se hrvatski političari oglase i ukažu kako su nakon tih rehabilitacija neopravdani i nemoralni srpski protesti protiv kanonizacije Stepinca. Više je sasvim direktnih primera ove prakse: u januaru 2018. ministarka spoljnih poslova Marija Pejčinović Burić izjavila je: „Srbija nema kredibilitet govoriti o Jasenovcu dok istovremeno rehabilitira svoje zločince iz Drugog svjetskog rata“, a osvrćući se na polemiku koju je imala sa srpskim kolegom Dačićem i drugim zvaničnicima Beograda i sledeće: „Krajnje je licemjerno da optužbe na račun Hrvatske dolaze od visokih dužnosnika Srbije koja je nedavno rehabilitirala ili ima u postupku rehabilitacije najgore zločince Drugog svjetskog rata Dražu Mihailovića i Milana Nedića“.⁴⁰

Na sličan način hrvatska vlada odgovorila je i na reakcije tadašnjeg predsednika Vlade Srbije Aleksandra Vučića i ministra Vulina, izrečene povodom sudske rehabilitacije Alojzija Stepinca u leto 2016. godine. I Vulin i veliki deo srpskih medija predstavio je ovu odluku kao uvod u rehabilitaciju Pavelića i NDH u celini, a hrvatski mediji preneli su reakciju „službenog Zagreba“: „usporedno s rehabilitacijom notornih zločinaca koji su upravljali vojnih postrojbama koje su

---

samo deo u koncentracionim logorima a znatan deo u streljanjima Vermahta po ključu 100 za jednog. Autor predstavlja, po ugledu na P. J. Cohena, da je Nedić samostalno donosio antisemitske uredbe i progonio Jevreje, iako su sve takve uredbe donele nemačke vlasti još u proleće i leto 1941, a sve egzekucije takođe su vršili Nemci. Članak ima i jasne dnevopolitičke konotacije: reaguje na izložbu „Jasenovac: pravo na nezaborav“ koji je nedugo pre objavljivanja teksta otvorio Ivica Dačić u zgradi Ujedinjenih nacija u Njujorku.

⁴⁰ <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/srbija-rehabilitira-cetnika-drazu-mihajlovica-nemaju-nam-sto-govoriti-o-jasenovcu-foto-20180129>.

počinile brojne zločine Srbija si uzima za pravo kritizirati Hrvatsku zbog rehabilitacije jednog nadbiskupa, blaženog kardinala Alojzija Stepinca koji je daleko od toga da je imao ikakvu kontrolu nad procesima koji su se događali tijekom rata⁴¹. U istom tonu uzajamne provokacije razmenili su u maju 2018. godine premijer Hrvatske Andrej Plenković i ministar spoljnih poslova Srbije Iвица Dačić, s tim da je Dačić izrekao i optužbu da Plenković takvim izjavama „stvara neprijatelja“ i skuplja političke poene kako bi „poboljšao svoj rejting anemičnog političara“, ističući još: „skandal je poricanje zločina i njihova relativizacija. I kao što ću se uvijek boriti protiv rehabilitacije Nedića i ostalih izdajnika i zločinaca u Srbiji, uvijek ću dizati glas protiv onih koji rehabilitiraju NDH i relativiziraju ustaške zločine“⁴². Ovakav stav iskazao je, povodom incidenta na komemoraciji žrtava u Jasenovcu, i Meho Omerović, jedan od bošnjačkih političkih prvaka u Srbiji i tadašnji predsednik Skupštinskog odbora za ljudska i manjinska prava, koji je primetio da „Hrvati imaju problem sa istorijom i identitetom“ ali je postavio pitanje vezano i za odnos prema prošlosti sa druge strane granice: „Šta ćemo sa rehabilitacijom Nedića i pojedinih četnika i svim zločinima koji su rađeni u dosluhu i po nalogu Vermahta?“⁴³. Dug je niz primera kojim bi se mogla ilustrovati zloupotreba prošlosti na relaciji Beograd–Zagreb (i obratno), a Drugi svetski rat ima i izgleda da će i dalje imati, ključno mesto u toj agendi.

Zaključak

Sudski proces rehabilitacije Milana Nedića ogolio je brojne slabosti srpskog društva i nedvosmisleno pokazao visok stepen politizovanosti svih sfera života. Ročišta u Višem sudu često su bila praćena javnim protestima i političkim mitinzima u Timočkoj ulici, gde je manji policijski kordon razdvajao protivnike rehabilitacije koji su horski pevali Himnu internacionale i partizanske pesme od grupe militantno odevenih pristalica rehabilitacije čiji je glavni simbol bila ogromna zastava sa tzv. Dobrovoljačkim krstom. Daleko izvan poimanja i jednih i drugih ostala je činjenica da su u Srbiji zakoni jasni a sud po zakonu odlučuje o pitanju sudske rehabilitacije, a da bi o

---

⁴¹ <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/dok-optuzuju-hrvatsku-za-fasizam-srbi-nastavljaju-s-revizijom-povijesti-20170220>.

⁴² Uporediti: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/dacic-plenkovicu-nismo-isti-srbija-nije-bila-uz-hitlera-i-provodila-holokaust-foto-20180501>, <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/dacic-uzvratio-plenkovicu-oprosti-sto-ne-znam-pjevati-lili-marlen-i-thompsona-20180503>.

⁴³ <https://vesti-online.com/Vesti/Srbija/695278/Velicanje-ustasa-je-uvreda-za-Srbe-ali-sta-cemo-sa-rehabilitacijom-Nedica-i-cetnika>. Cela emisija dostupna je na: http://media.rtv.rs/sr_lat/pravi-ugao/36842.

istorijskoj trebalo da raspravljaju samo istoričari; bilo je važno učestvovati u predstavi za javnost i iskazati sopstvena ideološka uverenja, i to na način koji svakako ne doprinosi stvaranju jedne normalne atmosfere za rad suda i vrednovanje nečije istorijske odgovornosti.

Znatno više od malobrojnih fanatika okupljenih ispred zgrade suda u vreme održavanja ročišta na atmosferu u kojoj je radio sud uticali su političari i vršioци visokih javnih funkcija. Mediji, koji su odgovorni za senzacionalističko i zapaljivo pisanje o procesu rehabilitacije i samom Nediću, učinili su korak koji nedvosmisleno pokazuje stepen njihove nezrelosti i (ne)slobode javne reči u Srbiji. Umesto da se o pitanju rehabilitacije i istorijske uloge Milana Nedića obaveste kod pravnika i istoričara, mediji su na prvom mestu zatražili mišljenja ministara, političkih lidera, stranaka i organizacija. Dobili su ono što su želeli: snažne, zapaljive i često agresivno intonirane poruke, izjave sagovornika od kojih najveći broj nema nikakve kompetencije da javno razmatra i vrednuje lik i delo neke istorijske ličnosti, pa tako ni Milana Nedića. U narativu i javnom diskursu ponovo su ponavljane brojne materijalne greške, politizovana i ostrašćena tumačenja, dnevnopolitičke aluzije. Proces sudske rehabilitacije Milana Nedića iskorišćen je i za podgrevanje tenzija u srpsko-hrvatskim nacionalnim odnosima političkom (zlo)upotrebom prošlosti. Plodno tle za provokacije postojalo je i u Srbiji i u Hrvatskoj, a političari obe zemlje pokazali su da vole da laički pretresaju prošlost i uloge Nedića, Pavelića, Mihailovića i Stepinca. Ponovo je prošlost upotrebljena za sticanje političke podrške i animiranje javnog mnjenja temama koje nemaju previše veze sa sadašnjošću i životom građana u obe zemlje.

Sudski proces za rehabilitaciju Milana Nedića privlačio je veliku pažnju javnosti i dat mu je nesrazmerno veliki medijski prostor. Senzacionalističkim pristupom izveštavanju propuštena je verovatno jedinstvena prilika da se putem medija u širu javnost na velika vrata uvedu rezultati novijih istorijskih istraživanja i stanovništvo Srbije, ali i celog regiona, upozna sa složenošću istorijskih procesa i pojava vezanih za Drugi svetski rat. Istoričari su, ponekad institucionalno a češće individualno, nastojali da u svojim izjavama za medije spuste tenzije i raspravu vezanu za Milana Nedića i njegovu istorijsku ulogu vrate u okvire nauke, ali se čini da su u tim pokušajima ostajali usamljeni, te da je u društvu i javnom narativu ponovo preovladao politizovan i ideologizovan diskurs.

Summary

The request for rehabilitation of Milan Nedić, leader of collaborationists' government in occupied Serbia (1941–1944) attracted huge attention of media. Nedić, a controversial personality, had a complex historical role and is being perceived as fascist, traitor and quisling by some, but as a national hero, martyr, patriot and savior of Serbian refugees by others. Process held in a Higher Court in Belgrade revived deep divisions within the Serbian people regarding the WW2. The fact that historians were still not able to make a consensus when it comes to Nedić complicates the situation even more. During the rehabilitation process Serbian media gave a lot of public space to this question, but their approach to the problem has been a sensationalist one, with lot of flammable writing and republishing of old stereotypes and material mistakes. Media addressed politicians for the answers and opinions regarding Nedić, his historical role and rehabilitation. Vast majority of Serbian politicians and public figures openly opposed and protested against the mere possibility of rehabilitation, stating that it would mean giving up of anti-fascist traditions and transition to the defeated side in the WW2. Nor politicians nor media wanted to hear and share new findings from recent researches but opted to stay within the trenches of old, politicized narrative.

Process for Nedić's rehabilitation has been used to add tensions in Serbian-Croatian relations, where it has been perceived in a context of Stepinac's rehabilitation and canonization, but also the ones regarding the revision of history and responsibility for the WW2 war crimes. Croatian politicians and journalists acted like Nedić has already been rehabilitated and accused Serbia for rehabilitation of fascism, depriving the Belgrade from right to protest against the canonization of Stepinac. Altogether, a unique opportunity to promote new results of research and more complex picture of history has been missed, and the political use of past prevailed in both countries.

Keywords: Milan Nedić, collaboration, occupation, WW2, Serbia, quisling, traitor, hero, patriot.